

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований в 1996 році

Рівне – 2005

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №5 від 30.12.2005 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2005

Випуск 33, 2005. Наукові записки РДГУ.

Під час самостійної роботи діти не відчували особливих труднощів. Вони самостійно добирали необхідні матеріали та інструменти, дотримувались послідовності в роботі, часто виявляли творчість, вносячи в конструкцію виробу певні зміни. Працювали учні осмислено, з задоволенням. Виготовлені вироби викликали в них гордість і емоційне піднесення.

Зважаючи на результати проведеної роботи, ми дійшли висновку, що особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні молодших школярів ефективно впливає на їх розвиток, стимулює в них пізнавальний інтерес, творчість і самостійність, прагнення до самовдосконалення. Отже, реалізуючи програмні вимоги, слід пам'ятати, що трудове навчання матиме велике значення лише тоді, коли вчитель буде орієнтуватися на кожную особистість, турбуватися про її розумовий розвиток, емоційне та фізичне благополуччя, коли стосунки в класі будуть гуманними, в процесі праці існуватиме співтворчість між учнями та вчителем. При підготовці до кожного уроку треба чітко визначити, що нового дізнаються діти, наскільки вони зможуть збагатитися інтелектуально, яких нових рис набудуть, які вміння будуть сформовані, включаючи загально трудові й загальнонавчальні. Треба завжди пам'ятати, що головна мета трудової підготовки молодших школярів – це розвиток творчої особистості учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бондаревська О.В. Гуманістична парадигма особистісно-орієнтованої освіти // Педагогіка. – 1997. – №4. – С. 11–17.
3. Мадзгон В.М., Бурда М.І. Пріоритетні напрямки педагогічних досліджень // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 79–89.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – С. 137–169.
5. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Вип. 26. – Рівне: РДГУ, 2003. – С. 66-68.
6. Фролова Н.О. Особистісно зорієнтований підхід у фізичному вихованні молодших школярів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К.: 2003. – 20 с.
7. Шутяк В.Г. Методика трудового навчання у початкових класах. – Рівне, 2001. – 278 с.

Резюме. Одним из приоритетных направлений педагогических исследований является разработка и внедрение новых личностно-ориентированных технологий обучения. Ибо важно, чтобы при осуществлении дидактического процесса каждый ученик превращался из объекта в субъект в собственном развитии, чтобы при этом учитывались потребности и способности, склонности и интересы младших школьников. Руководствуясь требованиями, разработанными А.Я.Савченко, мы показали, что личностно-ориентированный подход в трудовом обучении учащихся начальных классов эффективно воздействует на их общее развитие, стимулирует в них познавательный интерес, творчество и самостоятельность, стремление к самосовершенствованию.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, развитие личности, гуманные отношения, трудовое обучение.

The summary. One of the most prioritized directions of the pedagogical research is the development and introduction of new individually-targeted technologies of education. Moreover, during the educational process every pupil should be transformed from being an object into being a subject in personal development. It is important, that all needs, abilities, inclinations and interests of elementary pupils should be taken into consideration. Following the requirements developed by A.Y.Savchenko we showed that the individually-targeted approach in labour education in elementary school effectively influences the process of education. It also stimulates cognitive interest, creative, work, independence, and striving to self-perfection in pupils.

Key words: individually-targeted education, personal development, humane relations, labour education.

Одержано редакцією 18.10.2005.

УДК: 372. 4. 035. 3.

О.Д. ЛІТКОВЕЦЬ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ВМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Резюме. Стаття присвячена дослідженню психолого-педагогічних умов формування графічних вмінь в учнів початкових класів на заняттях трудового навчання і художньої праці.

Ключові слова: художні, технічні, графічні, вміння.

У системі психолого-педагогічних досліджень проблема формування графічних вмінь на сьогоднішній день стає все більш актуальною. Особливий практичний і теоретичний інтерес у психолого-педагогічній літературі приділено вивченню питань значення графіки для розвитку мислення і орієнтування у різних галузях життя; наочного образу, як основи мислення школярів; сприйняття учнями графічних зображень; динаміки

формування зорового образу; аналізу, складання креслення та вміння перетворювати фігури в форму та навпаки. Але такий широкий розгляд проблем графічної діяльності стосується тільки учнів середньої і старшої школи.

Щодо формування графічних вмінь молодших школярів, розглянуті вище питання не знайшли належного вивчення. Про що свідчать дослідження Т.Н. Боркової, Є.В. Гур'янова, А.І. Сорокіної, Е.А.Фарапонової та ін., які вказують на недостатню вивченість та недооцінку пізнавальних можливостей учнів початкової школи розвитку самостійності їх мислення, що в свою чергу створює труднощі в формуванні знань та вмінь, які базуються на створенні уявних образів.

Виконання малюнка людиною є специфічним засобом пізнання і відображення предметів і явищ оточуючої дійсності, що називається зображувальною або графічною діяльністю.

Діяльність – внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, що регулюється усвідомлюваною метою. Де усвідомлена мета (свідомість) пов'язана з діяльністю людини. С. Рубінштейн, формулюючи принцип єдності свідомості і діяльності, підкреслював, що основний позитивний сенс тези про єдність свідомості й діяльності полягає в утвердженні їх взаємозв'язку і взаємозумовленості: діяльність людини зумовлює формування її свідомості, її психічних зв'язків, процесів і властивостей, а ті, здійснюючи регуляцію діяльності, є умовою її адекватності. Отже, основною характеристикою діяльності є її предметність.

Проблемам дитячої зображувальної діяльності приділяли увагу психологи Н.Н.Волкова, В.І.Киреєнко, Є.І.Ігнат'єв, О.В.Запорожець, В.С.Мухіна, а також педагоги Н.П.Сакуліна, Т.С.Комарова, Є.О.Фльоріна, Т.Г.Казакова, Л.А.Янцур та ін.

Кожний вид діяльності потребує вмінь. Всі вміння ґрунтуються на спільних психічних властивостях, які набувають специфічних особливостей в кожній діяльності відповідно до її змісту. Сутність поняття "вміння" в узагальненому розумінні трактується як спосіб виконання дії чи системи дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок. Полеміку сутності поняття „вміння” в освоєнні діяльності (трудовах дій) розгорнули в своїх дослідженнях Є.І. Бойко, С.І.Кисельгоф, Д.Ф.Ніколенко, О.А.Абдулліна, О.О.Іммамундінова, Л.Д.Кудряшова, Д.О.Тхоржевський, З.І.Ходжава, В.В.Каплинський та ін.. Ми погоджуємося з думкою З.І.Ходжави, який визначає вміння як створення нового, своєрідного творчого моменту в практиці суб'єкта, як здатність свідомо і самостійно виконати те чи інше завдання, а також з думкою В.В.Каплинського, який визначає вміння як "внутрішні моделі майбутньої діяльності, що забезпечують її результативність у змінених умовах" [8, 4].

У плані зображувальної (графічної) діяльності під "вмінням" ми розуміємо здатність виконувати дії, що потребують самостійного, творчого застосування набутих знань і навичок в умовах, відмінних від тих, у яких вони набувалися.

Під художньо-графічними вміннями нами розуміється ступінь практичного опанування учнями початкових класів виражальними можливостями графічного мистецтва по трансформації баченого в образотворчу форму. Виразне зображення виступає в даному випадку як певний рівень грамотності, а його вища точка, як особлива категорія якості зображення. Під технічно-графічними вміннями – розуміється зіставлення графічного зображення з самим предметом, аналізувати виріб, розчленовувати його на частини, визначати послідовність своєї роботи, будувати й читати найпростіші креслення, самостійно добирати необхідні матеріали, допоміжні пристрої. Таким чином, формування художньо-графічних і технічно-графічних вмінь можна розглядати, як взаємодоповнюючими вміннями під час зображувальної (графічної) діяльності.

Формуванням графічних вмінь педагоги та психологи присвятили велику кількість теоретичних і практичних досліджень та публікацій. Зокрема, питання розвитку просторових сприйняття та уявлення в дітей дошкільного і шкільного віку знайшли свої висвітлення у працях Л.М.Павлової, Л.М.Паділля, Л.М.Халізевої. Вказані автори стверджують, що елементарна форма орієнтування у просторі закладається у дітей майже зразу після народження. Особливе значення в розвитку цього орієнтування має створення у дитини систем зв'язків між зоровим, слуховим та руховим аналізаторами у процесі предметних дій та гри.

В ході аналізу літературних джерел виокремлювався психологічний аспект, так класик американського художнього виховання В.Лоуейнфельд вважає головною умовою становлення творчого потенціалу розвиток почуття дитини, його реального відчуття. Його позицію підтримує Е.Ф.Гуммер. «Учні, які творчо мислять, відрізняються від просто здібних дітей глибиною і багатством протікання чуттєвих процесів, багатством внутрішніх емоцій» [14, 42]. Зазначене висловлювання стосується здібностей учнів до художньо-графічної творчості.

Здібність ми розглядаємо як цілісну систему психічних властивостей і стану особистості. Тому, щоб розвивати здібності, і потрібно створити таку систему. Проблема розвитку здібностей приділяли увагу видатні філософи, педагоги, психологи та методисти. Але у визначенні здібностей однозначної інтерпретації немає, так як немає і остаточного формування поняття „графічні здібності”. В сучасній психології дають такі визначення здібностей:

- √ здібність як властивість душі людини, як сукупність психічних процесів і станів (це одне з давніх визначень);
- √ здібності являють собою високий рівень розвитку загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, які проявляються в різноманітній діяльності людини, яка класифікується за об'єктами праці (людина – природа, людина – техніка, людина – людина, людина – знакова система, людина – художнє довкілля);
- √ здібності - це те, що не зводиться до знань, умінь і навичок, але забезпечує їх швидке набуття,

закріплення та використання в діяльності.

Нам ближче друге визначення і в своєму дослідженні ми будемо спиратися на нього. Здібність до графіки розкривається повноцінно в умовах особистісно-значущої трудової діяльності і художньої творчості.

Матеріальною основою здібностей, за С.Л. Рубінштейном, є аналітико-синтетична діяльність мозку та динаміка вищої нервової діяльності, яка відповідає структурі мозку і характеризує типологічні особливості людини. При цьому властивості вищої нервової діяльності є не самими здібностями, а тільки внутрішніми умовами розвитку здібностей. Звідси виходить, що «здібність - це закріплена в індивіді система узагальнених психічних діяльностей». Велике значення має те, що С.Л. Рубінштейн визначив по суті те, що складає здібності. Це дозволить уявити, що необхідно формувати і якими методами виховувати здібності. Він вважає, що кожний психічний процес, стереотипізуючись, переходить у здібності [13, 292]. «Результати людської діяльності, - пише С.Л. Рубінштейн, узагальнюючись та закріплюючись у людині, входять як «будівельний матеріал» в побудову його здібностей. Ці останні утворюють собою сплав природних даних людини та результатів його діяльності» [13, 306]. Отже, завдяки аналітико-синтетичної діяльності мозку здібності реалізуються в уміння, в тому числі й графічні.

У ході формування графічних вмінь необхідно максимально враховувати індивідуальні особливості учнів та диференціювати завдання для них, які забезпечать розвиток просторової уяви та логічного мислення – умови успішності зображувальної (графічної) діяльності. Прийоми мислення та уяви є взаємодоповнюваними. Адже відображення людиною світу за допомогою засобів виразності є активно-творчим процесом, сутність якого полягає у виникненні в мозку нових комбінацій з вражень від пережитих почуттів, емоцій перцептивного сприймання.

У традиційній педагогіці з її розгалуженою предметною системою навчання системотворчим компонентом в сукупності дидактичних умов є зміст освіти. Предметне розрізнений зміст реалізується через методичні системи, які, насамперед, забезпечують перцептивний і алгоритмічний репродуктивні рівні засвоєння учнями навчального матеріалу. При цьому робляться спроби надмірною вербальною інформацією активізувати понятійне мислення молодших школярів, яке ще не може бути повноцінним. У молодших школярів центри Брока і Верніке у лобовій частині лівої півкулі мозку ще не мають достатнього розвитку для абстрактного мислення, що зумовлено віковими особливостями. А тому абстрактне, понятійне мислення, є невластивим для молодших школярів. Наприклад, дитина ще неспроможна уявити око риби окремо від самої риби. Молодші школярі уявляють предмети цілісно, яскраво, образно.

Модель процесів пізнавальної активності в початковій школі – це період остаточного "цементування" підвалин психічної діяльності людини (мислення, почуттів та уяви), від нього залежить подальша доля творчих пізнавальних здібностей людини, розвитку її критичності. Можливості активного їх становлення і розвою, які забезпечують ріст таланту, виводять його на норму життя та діяльності людини.

У процесі різнопланової діяльності (на заняттях з трудового навчання і художньої праці) у дітей формуються вміння цілеспрямовано осмислювати образи творів мистецтва і навколишнього світу, вдосконалювати сенсорні вміння і навички. Учні оволодівають елементарними прийомами і методами художнього відтворення дійсності, практичними навичками роботи з різними матеріалами та інструментами.

Відомі вчені (Б.Г.Ананьев, М.В.Антропова, К.С.Бугайов, М.Д.Дворяшина, М.П. Задесенець, І.В.Зельдіс, І.А.Корнієнко, Н.А.Кудрявцева, А.А.Маркосян, Н.Н. Маркусенко, Д.А.Фарбер, А.Г.Хрипкова та інші) єдині в твердженні про те, що педагогічна ефективність навчання і виховання значною мірою залежить від того, наскільки враховуються анатомо-фізіологічні особливості дітей: періоди розвитку; періоди найбільшого сприйняття, підвищеної чутливості та зниженого опору організму педагогічним впливам, що спрямовані на розвиток. "Тільки знання основних закономірностей індивідуального розвитку організму дитини дозволить реалізувати багато можливостей, які існують на кожній віковій сходинці, в конкретній обстановці навчального і трудового процесу". [1] Це положення стосується і графічного компоненту трудового навчання та художньої праці.

Заслужують на увагу і спостереження фізіологів та антропологів стосовно індивідуальності розвитку дитини і впливу цієї обставини на навчання та виховання. Діти ростуть і розвиваються нерівномірно. За даними досліджень, в одному класі можуть бути учні з різним ступенем статевого дозрівання, а отже, і з різними функціональними і адаптаційними можливостями. З метою урахування в навчально-виховному процесі виділяються наступні фактори темпу індивідуального розвитку: різниця між календарним та біологічним віком учнів; тип тілобудови; різний рівень розвитку здібностей учнів; психофізіологічний стан учня у навчально-виховному процесі. Важливо при цьому диференціювати індивідуальні можливості учнів у графічній діяльності.

Отже, вимагати однакового засвоєння всіх програмних вимог усіма учнями неможливо за причиною природної неповторності кожної дитини. Тому реалізація індивідуального підходу в умовах колективного навчання залишається проблемою для сучасної школи. Одним з найефективніших шляхів її вирішення є індивідуалізація та диференціація навчання. Трудове навчання і художня праця в освітній галузі „Технологія” забезпечують умови для такої індивідуалізації та диференціації.

Щоб досягти більш високого розвитку здатності до засвоєння знань і вмінь школярів, необхідно сформувати у них якості творчого мислення з огляду на їхні індивідуальні особливості в цьому відношенні. На нашу думку, тільки при диференційованому підході до учнів можна досягти у навчанні найбільш високої ефективності.

Проблема індивідуальних відмінностей у мисленні, що виявляються при засвоєнні знань, вивчалася як у дитячій, так і в педагогічній психології (М.Н.Волокітіна, С.Ф.Жуйков, З.І.Калмикова, Н.А.Менчинська, К.Г.Павлова, В.І.Самохвалова, Л.І.Славина та ін.)

Були виділені різні групи молодших школярів, що характеризуються різним ступенем розвитку творчого мислення. Як показують психологічні дослідження, найбільш характерними рисами якого є:

1. Високий рівень розумових операцій аналізу, синтезу, узагальнень, абстрагування при вирішенні задач.

2. Гнучкість мислення у доцільному варіюванні способів дії, у перебудові знань і навичок відповідно до змінених умов, у здатності до переключення з одного способу дії на інший, із прямого на зворотний хід думки.

3. Тісний зв'язок між конкретними й абстрактними компонентами розумової діяльності і високим рівнем їхнього розвитку.

А.П.Антонова, досліджуючи мислительну діяльність молодших школярів, виділила три рівні узагальнення і абстрагування [12]: Перший (найнижчий) рівень характеризується тим, що процес виконання завдань спирається на однобічний, елементний аналіз, на узагальнення, яке носить або глобально-недиференційований характер, або базується на окремій, несуттєвій ознаці. На цьому рівні відсутнє вміння розмежовувати ознаки, які підмінюються несуттєвими, слабко розвинуті і позитивна і негативна абстракції. Для другого рівня характерно наступне: узагальнення вже диференційоване, але здійснюється не відразу, а в результаті вправ, легше виділяються істотні ознаки, але несуттєві відмежовуються з роботою, негативна абстракція в процесі вирішення задач трохи відстає від позитивної. Третій рівень базується на всебічному аналізі і синтезі, на чіткому розмежуванні існуючих і неіснуючих ознак. Узагальнення здійснюється "з місця". Позитивні і негативні боки абстракції нерозривно зв'язані один з одним і однаково високо розвинуті.

Крім цього, у психолого-педагогічному дослідженні Г.І.Саранцева [15] виділено ще кілька рівнів мислення, які автор називає рівнями "геометричного" мислення. Характеристика рівнів дозволяє із великого комплексу складних і взаємозв'язаних факторів виділити і розглянути суттєві сторони розвитку, так званого, геометричного розвитку. О.М.Пишкало [12], розглядаючи дану проблему для початкової школи виділяє два перші рівні та початок переходу до третього.

Використовуючи експериментальні дані, що розглядалися у першому розділі нашої роботи, розробки Г.П.Антонової [1], О.І.Галкіної, П.Я.Гальперіна і Н.Ф.Тализіної [5], А.М.Пишкало [12] та власний багаторічний досвід роботи з молодшими школярами було проведено дослідну роботу з школярами на пізнавання, виділення, словесний опис, використання спеціальних термінів при роботі з геометричними фігурами та просторовими тілами.

Як і у багатьох методичних та психологічних дослідженнях у нашій експериментальній роботі застосовувався методичний прийом порівняння. Тобто учням пропонувався такий матеріал, який найчастіше використовується у педагогічній практиці на уроках трудового навчання, художньої праці, математики та образотворчого мистецтва. У першій серії дослідів на початку навчання виявлялося вміння дітей спостерігати і порівнювати. Для цього використовувався матеріал підручників і додаткові завдання. Можливості проведення цієї серії дослідів на спостережливість є на всіх виділених навчальних предметах а їх суть полягає у тому, що учням пропонується кілька (залежно від класу: два, три, чотири) однакові, нескладні за сюжетом малюнки відомих їм предметів, фігур. Зіставляючи їх діти виділяли спільні і відмінні ознаки, групували, усно описували і пояснювали свої відповіді. При цьому вони демонстрували знання про ці предмети та вміння користуватися ними.

Результати цього етапу експерименту дозволили встановити, що спостерігають і порівнюють діти по-різному. Одні з них при спостереженні і порівнянні об'єктів виділяють в основному ознаки їх різниці, інші концентрують увагу на схожості, треті самостійно виділяють і схожість і відмінність. Не вдаючись у кількісну чисельність виділених груп, можна констатувати, що у процесі спостереження і порівняння кожна з виділених груп віддає перевагу або аналізу (розчленовування конкретного сприйняття предмету чи явища, виділення основних ознак подібності і відмінності), або синтезу (об'єднання розчленованого, аналізом цілого, з виділенням істотних зв'язків і відносин між частинами), або аналізу і синтезу одночасно. Це характерно для всіх класів початкової школи.

Другий етап дослідження полягав у визначенні самостійності школярів при виконанні завдань графічного змісту. Результати показали: що із завданнями учні справляються самостійно, з допомогою вчителя і не виконують завдань самостійно. Тобто досліджувані учні умовно теж розподілилися на три групи, що дає підстави вважати за доцільне виділення трьох рівнів формування графічних вмінь молодшими школярами.

Характер результатів дослідної роботи дозволяє зупинитися на тому, що графічна діяльність учнів значною мірою залежить від знань та вмінь школярів. Саме їх можна запропонувати показниками рівнів засвоєння графічного матеріалу молодшими школярами. Всі вони чітко виділяються із програмових вимог навчальних предметів початкової. На основі власних спостережень і проведеного дослідження, науково-методичних розробок вчених та зі змісту виконання завдань графічного змісту молодшими школярами нами були розроблені критерії рівня сформованості графічних вмінь, наведені в таблиці 1.

Аналіз суті розглянутих рівнів дозволяє запропонувати такі їх назви: перший рівень - розпізнавальний; другий рівень - порівняльний; третій рівень - відтворювальний. Результати дослідження засвідчують те, що традиційне навчання дозволяє формувати графічні вміння вже у початковій школі. Динаміка переходу учнів з рівня до рівня підтверджує той факт, що це відбувається лише за рахунок вікового розвитку школярів, чого

зовсім недостатньо для належної художньо-графічної і технічно-графічної підготовки та успішного навчання у наступних класах середньої школи, адже у дітей, як і застерігає Н.П.Лінькова [10], при такій організації роботи не виробляється потреба у графічній діяльності. Більшість дітей контрольних і експериментальних класів знаходяться на найнижчому – розпізнавальному рівні сформованості графічних вмінь, з роками рівень піднімається (1-го по 4-ий клас) і становить близько 40%, тоді як відтворювального рівня у четвертому класі досягають менше 10% школярів. Такий стан справ не задовольняє суспільних вимог до графічної підготовки учнів початкової школи і вимагає більшого використання індивідуальних особливостей дітей становить близько 40%, тоді як відтворювального рівня у четвертому класі досягають менше 10% школярів. Такий стан справ не задовольняє суспільних вимог до графічної підготовки учнів початкової школи і вимагає більш широкого використання індивідуальних особливостей дітей даної вікової групи. Саме це і передбачала робота в експериментальних класах на етапі формуючого експерименту.

Таблиця 1

Критерії рівня сформованості графічних вмінь на уроках художньої праці та трудового навчання

Рівні сформованості графічних вмінь	Критерії
Низький	Розпізнає графічні об'єкти. Графічно не зображує об'єкт праці за зразком.
Середній	Розпізнає і порівнює графічні об'єкти. Графічно зображує об'єкт праці за зразком.
Достатній	Розпізнає і порівнює графічні об'єкти, встановлюючи їх суттєві ознаки. Графічно самостійно зображує переважну більшість об'єкта праці за технологічною або інструкційною карткою та з урахуванням естетичних вимог.
Високий	Розпізнає і порівнює графічні об'єкти, встановлюючи їх суттєві ознаки. Володіє засобами художньої і технічної графіки. Самостійно зображує (відтворює) об'єкт праці в повному обсязі у творчих ситуаціях.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у організації графічної діяльності є однією з головних умов формування графічних вмінь. Як підтверджено результатами нашого дослідження врахування таких відмінностей молодших школярів у графічній підготовці показало, що ця діяльність учнів по роках навчання змінюється, але при цьому індивідуальні відмінності проявляються більш зримо, ніж вікові. Свідченням цього є важливий показник діяльності - самостійність у роботі. Його зростання є фактом наявності необхідних знань та умінь у роботі з графічним матеріалом. Для забезпечення набуття такого досвіду було передбачено диференціацію у виконанні учнями графічних завдань. У ході проведення експерименту та спостереження за діяльністю учнів виявилось, що частина з них виконувала завдання подумки, частині необхідні були “наочні посібники”, біля третини школярів потребували допомоги вчителя. Виявилися і такі школярі, які за браком наявної інформаційної та практичної основи графічної роботи, не справилися із завданнями навіть зі сторонньою допомогою.

Як бачимо з розглянутого, питання графічної діяльності молодших школярів завжди у тій чи іншій мірі ставало об'єктом уваги науковців. Та до цього часу не визначені закономірності такої діяльності на різних уроках у початковій школі. При цьому не надається уваги й тому факту, що “на сучасному етапі розвитку суспільства мова графічних зображень набуває все більшого поширення, як засіб спілкування у багатьох сферах професійної діяльності. Цей засіб універсальний: він не знає мовних бар'єрів” [9, 67], а тому однаково зрозумілий всім людям, незалежно від мови спілкування.

Таким чином, дослідженням встановлено, що художньо-графічні й технічно-графічні вміння в учнів початкових класів успішно формуються за таких умов: опанування техніками використання різних матеріалів; поєднання навчальних і творчих завдань, спрямованих на формування зазначених умінь, диференційованого та індивідуального підходу з урахуванням їх готовності та заохочення до вибору завдань з різним ступенем складності. В процесі навчання дані умови взаємодоповнюють одна одну, що сприяє формуванню художньо-графічних і технічно-графічних вмінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Г.П. Индивидуальные особенности мыслительной деятельности младших школьников. // Вопросы психологии. – 1965. – № 6. – С.44-68.
2. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н. А. Психология усвоения знаний в школе. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – С. 217-218.
3. Боркова Т.Н. Психологические особенности самостоятельной работы учащихся на уроках ручного труда.// Обучение ручному труду в начальной школе. – М.: Учпедгиз, 1959. – С.16.
4. Васенко В.В. Основи графічної підготовки молодших школярів // Початкова школа. – 2001. – №6. – С.36-38.
5. Гальперин П.Я. Психология мышления о поэтапном формировании умственных действий.//Исследования мышления в советской психологии. – М.: МГУ, 1966. – С.14-19.
6. Глинская И.П. Изобразительное искусство: Методика обучения в 1-3 классах. – К.: Радянська школа, 1978. – 111с.
7. Гурьянов Е.В. Конструктивная деятельность учащихся на уроках ручного труда.// Обучение ручному труду в начальной школе. – М.: Учпедгиз, 1959. – С. 6-21.

8. Каплинский В.В. Формирование коммуникативных умений будущего учителя на основе проблемных педагогических ситуаций: Дис ... канд. пед. наук:13.00.01 /АПН Украины, Институт педагогики – К., 1993. – 201 с.
9. Качнев В.И. Обучение конструирования на уроках труда. – М.: Просвещение, 1976. – 158с.
10. Линькова Н.И., Фарапонова Н.А. Изучения возможностей обучения младших школьников выполнению элементарных чертежей. // Вопросы психологии труда, трудового обучения и воспитания. – Ярославль, 1967. – Вып. II. – 237 с.
11. Обучение эффективным умениям и навыкам учебного труда /Методические указания. – М.: Просвещение, 1984. – 86 с.
12. Пышкало А.М. Методика обучения элементам геометрии в начальных классах. – М., 1975. – С.7-9.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1946. – 704 с.
14. Румянцева Л.И. К характеристике пространственных представлений у школьников IV-V классов.//Вопросы психологии обучения труду. – М., 1962. – С.87-96.
15. Саранцев Г.И. Один из подходов к совершенствованию содержания обучения геометрии в средней школе. //Новые исследования в педагогических науках. -№ 2 (34). – М.: Педагогика, 1979. – С. 54-57.
16. Сорокина А.И. О развитии самостоятельности учащихся на уроках труда.// Проблемы обучения и воспитания в начальной школе. – М.: Учпедгиз, 1960. – С.132- 146.
17. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 173 с.
18. Фарапонова Э.А. Возможности формирования начальных трудовых умений у младших школьников. // Возрастные возможности усвоения знаний (младшие классы школы). – М.: Просвещение, 1966. – С.359-394.

***Резюме.** Психолого-педагогические условия формирования графических умений в учащихся начальных классов. Статья посвящена исследованию психолого-педагогических условий формирования графических умений в учащихся начальных классов на уроках трудового обучения и художественного труда.*

***Ключевые слова:** художественные, технические, графические, умения.*

***The summary.** Psychological-pedagogical conditions of forming graphical skill of the pupils in the younger forms. The article is devoted to the exploring psychological-pedagogical conditions of the forming graphical skill for pupils in the younger forms on the lessons of training work and painting.*

***Key words:** artistic, technical, graphic, skill.*

Одержано редакцією 27.10.2005.

УДК: 373. 31 (430)

О.М. КАШУБА

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ СПРИЙНЯТТЯ Й ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

***Резюме.** Дана стаття присвячена організації навчально-виховної діяльності на основі сприйняття й передачі інформації та проблемам комунікації вчителя та учня на уроці у початкових школах Німеччини. На основі аналізу новітніх досліджень науковців ми стверджуємо, що учні Німеччини досягають успіху відповідно до своїх здібностей..*

***Ключові слова:** комунікація, диференціація, самостійність, початкова школа, Німеччина, урок..*

У нашій країні функціонує одна з найбільш потужних шкільних систем, проте школа, заснована на нових принципах, зможе краще підготувати підрастаюче покоління для подальшої успішної діяльності лише при використанні досвіду розвинутих країн. Сучасна педагогіка шукає шляхи гуманізації, індивідуалізації, диференціації, емоційно-вольового впливу на інтелектуальний розвиток особистості, пошуку раціональних форм організації навчального процесу. Це обумовлює наш інтерес до здобутків зарубіжних учених.

Наша увага зосереджується саме на початкових школах Німеччини. Цікавим явищем є вивчення найрізноманітніших аспектів проблеми комунікації: форм, методів, структури спілкування, комунікативних потреб, здібностей, методів корекції комунікативної діяльності. Навчально-виховний процес реалізується за допомогою комунікації. Ефективність її залежить від можливості вимірювання, дозування інформації.

Вищезазначеними проблемами у зарубіжній школі, зокрема у Німеччині, присвячені праці Брунгубера П., Вагнера Р., Гльокеля Г., Дінельта К., Лобермана Г., Лорера К., Ромбаха Г., Франца К., Штадлера Б. Все ж більшість праць не відображає цілісної картини застосування зарубіжного досвіду в Україні, а досвід німецької початкової освіти викликає все більший інтерес у Європі. Вітчизняні вчені зможуть здійснити порівняльний аналіз і організувати навчально-виховну діяльність на основі сприйняття й передачі інформації у початкових школах Німеччини.

Мета статті — дослідити особливості навчально-виховної діяльності на основі сприйняття й передачі інформації у початкових школах Німеччини; проаналізувати формування самостійності учнів в німецькій школі; охарактеризувати особливості диференціації на уроці. Для досягнення зазначеної мети нами були вирішені наступні завдання: охарактеризувати новітні дослідження німецьких науковців, проаналізувати особливості

З М І С Т

<i>Постоловський Р.М.</i> До двадцятиріччя кафедри професійної педагогіки і трудової підготовки.....	3
<i>Янцур М.С.</i> Перспективи реформування трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів	4
<i>Кирильчук Ю.В.</i> Проблеми підготовки вчителя освітньої галузі „Технологія”	10
<i>Мегем Є.І.</i> Визначення компонентів системи методичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання з проектно-технологічної діяльності	13
<i>Разумна Г.І.</i> Навчальний предмет як засіб естетичного виховання майбутніх вчителів трудового навчання	17
<i>Тюска В.Б.</i> Проблема творчості майбутнього педагога у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях	20
<i>Шутяк В.Г.</i> Особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні молодших школярів	23
<i>Літковець О.Д.</i> Психолого-педагогічні умови формування графічних вмій в учнів початкових класів	29
<i>Кашуба О. М.</i> Організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття й передачі інформації у початкових школах Німеччини.....	34
<i>Хоронжевський О.М, Янцур М.С.</i> Сформованість знань з культури праці та гігієнічної культури в учнів основної школи.....	38
<i>Войтко А.І.</i> Професійні проби як засіб підготовки учнів 8 – 9 класів до вибору професії.....	43
<i>Саух О.М.</i> Особистісні умови професійного самовизначення.....	45
<i>Ковальська Н.М.</i> До проблеми формування готовності старшокласників до свідомого вибору професії в сфері менеджменту	51
<i>Янцур М.С., Єзерська Н.Р.</i> Професійна спрямованість учнів 9-х класів північно-західного регіону України.....	54
<i>Парховнюк Г. О., Сингаївський Д.В.</i> Формування готовності до професійної діяльності старшокласників з використанням дидактичного комп’ютерного середовища.....	60
<i>Шкворець О.В.</i> Особливості використання образно-асоціативного підходу у проектуванні одягу.....	62
<i>Янцур М.С., Симонович Н.В.</i> Індивідуалізація процесу навчання учнів 8-9 класів конструюванню швейних виробів на основі диференційованих завдань	65
<i>Фещук Ю.В.</i> Шляхи розвитку просторового мислення студентів за допомогою комп’ютерної графіки	69
<i>Войтко А.І.</i> Підготовка студентів до профорієнтаційної роботи з учнями в процесі педагогічної практики.....	71
<i>Бордюк Н.А., Бордюк М.А.</i> Педагогічні особливості вивчення фундаментальних дисциплін студентами спеціальності „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” в умовах нового освітнього простору	73
<i>Дем’яненко Т.П.</i> Шляхи вдосконалення змісту підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності в процесі трудового навчання.....	77
<i>Пшеничний В.В.</i> Методика навчання студентів розробці конструкторської документації за монопроекцією	80
<i>Федчишин Н.О.</i> Виховуюче навчання в контексті педагогічної теорії І.Ф. Гербарта	81
<i>Васильченко Г.Ю.</i> Проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів у вищих педагогічних навчальних закладах	84
<i>Носова І.О.</i> Деякі аспекти професійної адаптації майбутніх вчителів трудового навчання.....	88
<i>Парасюк І.А.</i> Проблеми національно-громадянського виховання студентів	91
<i>Петрук Є.О.</i> Педагогічні коледжі технічного спрямування та стан графічної підготовки в них	95
<i>Козяр М.М.</i> Шляхи вдосконалення графічної освіти студентів в умовах застосування інформаційних технологій	98
<i>Мазурок В.Г.</i> Педагогічні умови формування в студентів системи понять еколого-економічного змісту	103
<i>Набочук Ю.К., Павлова Н.С.</i> Управління розумовою діяльністю школярів на уроках інформатики	112
<i>Білинська В.Л.</i> Роль шкільного садівництва і городництва в навчально-виховному процесі початку ХХ століття	116
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні ідеї та досвід М.І. Різоля в контексті розвитку українського баянного мистецтва	120
<i>Герасименко О.А.</i> Освітні заклади на Волині XVI – XVIII століть	125
<i>Мацшишина З.А.</i> Виховні аспекти декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній думці України початку ХХ століття.....	128
<i>Малафійк І.В.</i> Дидактичний принцип системності.	132
<i>Відомості про авторів</i>	136

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Лазарчук В.В., Зброжек Д.Г.

Здано до набору 12.11.2005 р. Підписано до друку 30.12.2005 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,18. Обл. вид. арк. 21,49. Замовлення № 13/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ.** Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20